

SRDCE PRE ELLU

SKUTOČNÝ PRÍBEH O ODVAHE A SILE PREŽIŤ

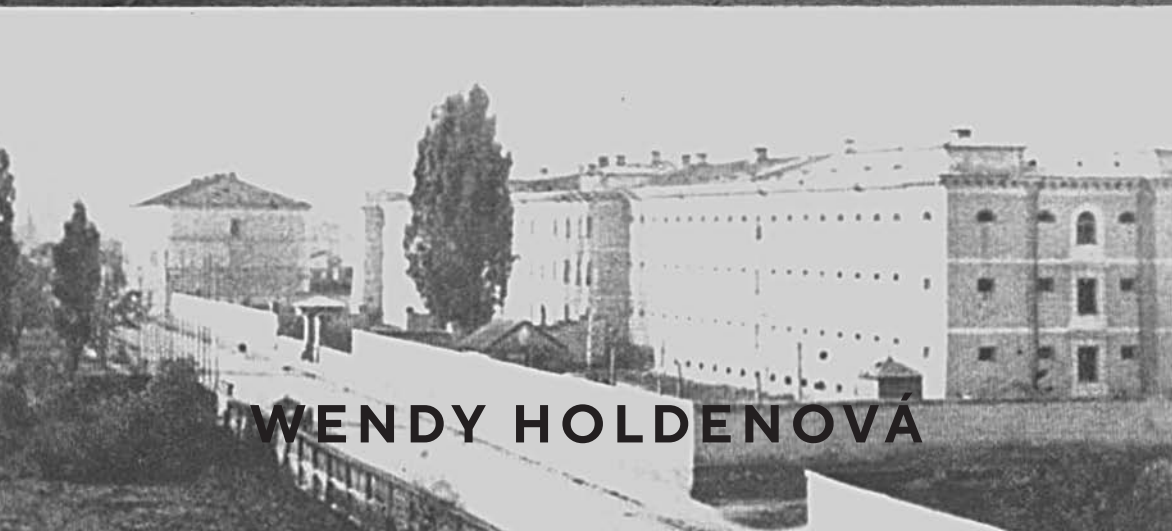

WENDY HOLDENOVÁ

SRDCE PRE ELLU

SKUTOČNÝ PRÍBEH O ODVAHE A SILE PREŽIŤ

WENDY HOLDENOVÁ

Srdce pre Ellu

Skutočný príbeh o odvahe a sile ľudskosti

Wendy Holden

I Give You My Heart: A True Story of Courage and Survival by Wendy Holden

Copyright © 2022 Wendy Holden

AMSTERDAM PUBLISHERS, The Netherlands

All rights reserved.

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná, rozmnožovaná ani inak šírená bez písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Preklad © Barbora Daxner, 2022

Redakčná úprava a korektúry: Eva Poláková

Vydalo vydavateľstvo Citadella v roku 2023

ISBN 978-80-8182-195-0

WENDY HOLDENOVÁ

SRDCE PRE ELLU

SKUTOČNÝ PRÍBEH O ODVAHE A SILE PREŽIŤ

OBSAH

POZNÁMKA VYDAVATEĽA	6
AUTORKINA POZNÁMKA	7
Predslov	II
Záhrada	15
Prológ	17
1. kapitola: Mľava, Poľsko, 1938	23
2. kapitola: Invázia. 1. september 1939	47
3. kapitola: Dve strany múru	71
4. kapitola: Protifašistický odboj	97
5. kapitola: V úkryte	127
6. kapitola: Zatknutie	155
7. kapitola: Posledné dni vojny	179
8. kapitola: Nový začiatok	207
9. kapitola: Opätovné stretnutie	235
Epilóg	255
Poďakovanie	267
Použitá literatúra a ďalšie zdroje	271
O autorke	275

POZNÁMKA VYDAVATEĽA

Pre potreby slovenského čitateľa bola pôvodná anglická verzia diela *I Give You My Heart* so súhlasom autorky Wendy Holdenovej upravená.

AUTORKINA POZNÁMKA

Príbeh v tejto knihe sa zakladá na skutočných udalostiach a je vyrozprávaný tak, ako si ho pamätajú ľudia, ktorí ho zažili a dlho držali v tajnosti. Ich spomienky prežili desaťročia aj vďaka odhodlaniu a neochvejnosti hŕstky ľudí, ktorí zachovali niektoré dojímavé fyzické dôkazy týchto spomienok. Autorka knihy je týmto „strážcom spomienok“ nesmierne zaviazaná. V tých častiach príbehu, kde nebola možná presná rekonštrukcia rozhovorov alebo chýbali náležité podrobnosti, autorka čerpala z dostupných informačných zdrojov o daných reáliách a historických faktoch – s požehnaním tých, čo prežili a ich rodinných príslušníkov. Mená niektorých osôb, ktoré boli zabudnuté alebo neznáme, autorka nahradila inými. Chronologický sled udalostí zaznamenaný v tejto knihe spomienok však ostáva nezmenený.

*Táto kniha je venovaná dvom pozoruhodným
ženám – Zule a Elle.*

PREDSLOV

Nepamätám si, koľko som mala rokov, keď som sa o holokauste dopočula prvýkrát. Bola som ešte dieťa a vedela som len to, že moji rodičia prežili hroznú tragédiu a utrpeli veľkú stratu. Rovnako som si len nejasne uvedomovala, že moja mama kedysi prežila vo svojom živote niečo pozoruhodné. Bol to príbeh o odvážnej žene - matke z poľskej Varšavy a o dospievajúcej dievčine, ktorej zachránila život. Tou dospievajúcou dievčinou bola moja mama Ella Frenkiel Złotniková a jej záchrankyňou Žofia „Zula“ Pieńkiewiczová. Keď mi moja mama v nasledujúcich rokoch tu i tam prezradila fragmenty svojich spomienok, spod závoja minulosti sa vynárali ďalšie a ďalšie okolnosti toho neobvyčajného príbehu a ako skladačka zapadali na svoje miesto. Ďalšie podrobnosti príbehu som sa dozvedala, keď som načúvala maminým rozhovorom s jej priateľkami, ktoré tiež prežili vojnu.

Od svojej mamy som sa toho toľko naučila! Učila ma o láske, tolerancii, empatii, odpustení či ľudskosti. Keď som bola ešte maličká, postava Zuly v mojej mysli nadobúdala rysy akéhosi žiarivého svetelného majáka. Stelesňovala pre mňa rýdze dobro.

Keď som ju konečne stretla naživo, práve som dovŕšila sedem rokov. Prišla do nášho newyorského bytu rovno z letiska a moja mama ju držala pod pazuchou. Rozhodne sa však nepodobala na postavu z mojich

predstáv. Žena, ktorej som sa ocitla zoči-voči, nemala ani zďaleka tie mýtické proporcie, aké som očakávala. Bola to bežne vyzerajúca staršia pani (v tom čase mala päťdesiatštyri rokov) a oveľa nižšia, než som čakala. Mala milú tvár, oči sa jej smiali a po anglicky nevedela ani slovko. Od prvej chvíle som sa však od nej nepohla, celkom si ma podmanila. Videla som ju síce prvý raz v živote, ale prišlo mi celkom prirodzené oslovovať ju „starká“, pretože bola môjmu srdcu taká blízka ako skutočná stará mama.

Hoci obe ženy boli od seba vzdialené vyše šesťtisíc kilometrov, moja mama na Zulu myslela veľmi často a ich láskyplný vzťah na diaľku pretrval až do ich smrti. Napriek tomu, že komunikácia nebola jednoduchá a cestovanie do krajiny za železnou oponou počas studenej vojny bolo problematické, moja mama za tie roky Zulu niekoľkokrát navštívila a sedela pri nej aj posledné dni jej života. Keď sa o mnoho rokov neskôr začal zhoršovať aj mamin zdravotný stav, bolo prineskoró, aby som sa jej vypytovala na vojnové zážitky alebo hlbšie pátrala v jej spomienkach na minulosť.

Dnes som mamou Danielly, Ilana a Ariho, svokrou Rona a Shai, tetou Joshua, Rissy, Davida, Alexa, Griffina, Malina a Jakea a starou mamou Leora, Elly, Yuvala, Liv a Mayi. Cítim potrebu odhaliť čo najviac o živote Zuly a Elly a ich pozoruhodný príbeh odovzdať ďalším generáciám.

Som zaviazaná Zulinej dcére Jowite Pieńkiewiczovej, že mi poskytla toľko podrobných informácií – bolo to približne šesťdesiat strán svedeckých výpovedí. Pri rekonštrukcii maminho životného príbehu sa ukázali neoceniteľné. Jowita navyše ochotne sprevádzala mňa aj autorku tejto knihy, Wendy Holdenovú, na našich početných cestách do minulosti – geograficky aj obrazne, hoci pre ňu nebolo jednoduché viaceré z nich absolvovať. „Zaslúžiš si to. Pokúsim sa pre teba opísať históriu vzťahu dvoch rodín a okolnosti ich každodenných životov,“ povedala

mi raz. Som nesmierne hrdá a šťastná, že táto kniha je súhrnom Jowitinho pozoruhodného a podrobného svedectva aj rozhovorov, na ktorých sa zúčastnila moja mama, ale rovnako sa opiera o Wendin vlastný výskum.

Kniha je vlastne akýmsi vyznaním lásky adresovaným Zule a Elle – dvom ženám, ktoré nedovolili, aby ich čokoľvek rozdelilo či zničila temnota ich doby. Obom ňou vzdávam úctu. Na cestu vzniku tejto knihy by som sa nikdy nebola vydala, ak by nebolo lásky a podpory môjho manžela Marka a našich troch detí. Ich neprestajné povzbudzovanie, aby som si splnila sen vidieť mamin príbeh v knižnej podobe, mi umožnilo dotiahnuť tento projekt až do úspešného konca.

Zároveň by som sa rada poďakovala niekoľkým ľuďom, ktorí mi v ostatných niekoľkých rokoch rozličnými spôsobmi na tejto ceste pomohli. Ďakujem svojmu bratovi Mitchelovi Perkielovi, že do knihy prispel svojimi spomienkami a postrehmi. Moja úprimná vďaka patrí aj pani Nadii Ficarovej z *United States Holocaust Memorial Museum* (Pamätné múzeum holokaustu vo Washingtone D.C.), že sa tak živo zaujímala o tento príbeh a zoznámila ma s Wendy Holdenovou. Rovnako ďakujem aj Igorovi Pietraszewskému, Dvore Negbi Meneshofovej, Aline Grossmanovej, Olimpiii Novick Sulla a Andrzejovi Puchaczovi za ich asistenciu pri písaní tejto knihy.

A v neposlednom rade som mimoriadne vďačná Wendy Holdenovej. Už počas nášho prvého stretnutia som vedela, že predou mnou stojí neobyčajná ľudská bytosť. Wendy má prirodzenú schopnosť vyvolať v každom človeku pocit, že je dôležitý a akceptovaný. Po prečítaní jej knihy *Born Survivors* (v slovenčine vyšla pod názvom *Odsúdení prežiť*) mi bolo okamžite jasné, že má mimoriadny spisovateľský a výskumnícky talent. Každý okamih našej spolupráce bol pre mňa zážitkom.

Anita Perkiel Sarna, New York, USA

Záhrada

Záhrada usínala v augustovej spare
a v diaľke sa v tichu kúpala svet.
Hľadela som na tie bledé, unavené tváre
a teba som si vybrala s' ťa ten najvýnimočnejší kvet.
Bledá a odovzdaná, šla si so mnou
netušiac ani prečo a kam.
To jasné ráno pre teba bolo tmou,
všetko bolo neznáme, zlé a cudzie tam.
Plynuli dni, mesiac sa chýlil k mesiacu
a ty skrz strach a slzy si mi prirástla ku srdcu...
Spoločný osud zvedol nás medzi štyri steny
bez šance zabudnúť jedna na druhú.
Raz som sľúbila, že ťa zachránim,
budem ťa strážiť ako svoju vlastnú krv.
Boh mi snád' odpustí, že ťa nebránim,
ja, ktorá som ako troska, púha existencia.
Dnes máš sviatok moja maličká.
Jediný dar, ktorý ti venujem:
Nech ťa moja pieseň ukolíše –
darujem ti svoje srdce – to jediné, čo mám.*

Zula

Väznica Pawiak, Varšava, júl 1944

* Báseň napísala na cigaretový papierik Žofia Pieńkiewiczová, vysoká dôstojníčka ilegálneho protifašistického odboja a z gestapáckej väznice Pawiak ju prepašovali krátko predtým, ako Žofiu poslali do koncentračného tábora Ravensbrück.

PROLÓG

Londýn, leto 1970

Keď Ella zbadala Jowitu v hotelovej lobby, okamžite a bez zaváhania ju spoznala. Nebolo to len kvôli kabátu, ktorý mala oblečený (bol to Zulin starý baloniak s rozšíreným pásom), ale aj pre jej úsmev. Mala totiž typický úsmev svojej mamy. Ella sa rozbehla ku svojej návštevníčke z Poľska a vrhla sa jej do náručia. Srdečnému zvitaniu sa opodial' prizeral Ellin manžel Romek, neistý, či sa tie dve od seba niekedy vôbec odtrhnú. „Drahá Jowita, spoznala by som ťa kedykoľvek a kdekoľvek!“ zvolala rozčítene Ella a oči sa jej leskli od dojatia. „Ja som si aj myslela, že ak si oblečiem mamin kabát, budeš ihneď vedieť, že som to ja napriek tomu, že sme sa toľké roky nevideli,“ odvetila Jowita. „Veruže ti pristane,“ podotkla Ella a okamžite sa zavesila do tridsaťosemročnej ženy, mladšej o osem rokov, a začala chváliť jej oblečenie i účes. Ani Jowita nešetrila komplimentmi na jej adresu, a potom obe ženy okomentovali zelené hodvábne šaty akejsi dámy, ktorá sa okolo nich ponáhľala do hotelového baru.

Romek fascinovane sledoval ich náruživé štebotanie, a potom si odkašľal, aby sa im pripomenul. Ella ho Jowite predstavila s ospravedlňujúcim úsmevom, on potom sklonil hlavu nabok a spýtal sa:

„Pripomeňte mi, prosím vás, kedy ste sa vy dve naposledy videli?!“ Obe ženy jednohlasne zvolali: „17. apríla 1944.“ Keď sa im vzápätí pohľady stretli, obe uznanlivo prikývli, že si ten osudný deň stále veľmi dobre pamätajú. „Odviedli vás uprostred noci...“ dodala Jowita takmer pošepky a vybavila si dlho pochovávané spomienky na dospievajúce dievča so smutnými očami, ktoré považovala takmer za svoju sestru. „Áno,“ Ella stisla Jowite rameno, „áno, odviedli...“

Romek sa zasmial. „Namojdušu, kým budem nažive, nikdy ženy nepochopím. Vravíte, že naposledy ste boli spolu v roku 1944? Ved' to bolo takmer pred tridsiatimi rokmi! Vy dve sa však správate tak, akoby ste len včera spolu sedeli na obede. A keď sme už pri tom jedle, dámy, nože tu nestojme len tak. Som hladný. Poďme sa navečerať.“

Obe ženy – zavesené do seba a ponorené do živej debaty – ho nasledovali do reštaurácie hotela Ambassador v blízkosti Mramorového oblúka, známej londýnskej pamiatky. Ella počas večere fajčila svoje obľúbené cigarety značky Kent cez cigaretovú špičku vykladanú polodrahokamami, a podobala sa tak ešte väčšmi na filmovú hviezdu. Romek už nefajčil a podľa Jowity bol aj on veľmi šarmantný. Črtami tváre sa ponášal na rímskeho cisára.

Jowita si pred stretnutím vôbec nemusela robiť starosti, že by po toľkých rokoch nespoznala jeho manželku, kedysi pekné mladé dievča, ktoré u nich doma žilo počas vojny. A nebolo to len pre jej nezabudnuteľné oči. „Absolútne sa nezmenila. Stále to bola krásna, veľmi elegantná žena s výraznými blond kučerami,“ zaspomínala.

Romek si tej noci síce doprial štedrú večeru, ale jeho spoločníčky sa svojich tanierov sotva dotkli. Dve dávne priateľky, ktoré život znovu zvedol dohromady, toho predsa toľko zameškali! Panovala medzi nimi atmosféra vzájomnej vrúcnej náklonnosti.

Jowita manželom vysvetlila, že sa jej podarilo dostať sa spoza železnej opony na základe špeciálneho povolenia. Keď sa organizácia *British*

*Council*¹ dopočuła o jej ocenenej práci v kategórii polskej televíznej a rozhlasovej drámy, pozvali ju do Veľkej Británie navštíviť britské divadlá i televízne štúdiá a sledovať tamojších hercov pri ich práci.

Jowita sa ubytovala na internáte v Oxforde a než sa s manželmi stretla, navštívila *Royal Shakespeare Company* (Kráľovskú Shakespeareovskú spoločnosť) v Stratforde nad Avonom. Ella zase Jowite objasnila, že s Romekom prišli do Londýna kvôli jeho pracovným aktivitám. Pred niekoľkými dňami sa z New Yorku, kde bývali, vydali na služobnú cestu po Európe a popritom mali navštíviť niekoľkých dávnych priateľov. Až keď sa Ella skontaktovala so Zuliným bratom Jerzým v Londýne, dopočuła sa, že Jowita v tom istom týždni ako oni prvýkrát v živote navštívi Veľkú Britániu. „Najprv som nedokázala uveriť tej podarenej náhode! Pri pomyslení, že sa stretneme po takej neuveriteľne dlhej dobe, som bola šťastím bez seba!“ „Aj ja,“ priznala Jowita rozčítene.

Sedeli v rušnej hotelovej reštaurácii, jedlo im obom chladlo na tanieroch a ony takmer bez jediného nádychu plynulo preskakovali z témy na tému. Zhovárali sa o všetkom možnom – o svojich deťoch, práci, domove či priateľoch. Aj o tom, s ktorými svojimi spoločnými známymi ostali v kontakte aj po vojne. Romek im prestal klásť otázky a len ich pozorne počúval v snahe držať s nimi krok.

Vtom si Ella na niečo spomenula. „Musím ti niečo ukázať,“ povedala a vytiahla z kabelky peňaženku. Skrývala v nej zložený tenučký hárok papiera, presne taký, aký sa používa na kopírovanie dokumentov písaných na stroji. „Už si to niekedy videla?“ spýtala sa Jowity a oči sa jej náhle zahmlili spomienkou. Jowita veľmi opatrne vzala do rúk kúsok papiera, pretože jeho okraje sa drobili. Keď začala čítať text napísaný

¹ pozn. prekl. — *British Council* je britská organizácia špecializujúca sa na medzinárodné kultúrne a vzdelávacie príležitosti. Funguje vo vyše sto krajinách, podporuje širšie znalosti Spojeného kráľovstva a anglického jazyka, rovnako podporuje kultúrnu, vedeckú, technickú a vzdelávaciu spoluprácu so Spojeným kráľovstvom. Vznikla v roku 1934.

charakteristickým – hoci zmenšeným – rukopisom svojej mamy, prsty sa jej chveli. Bola to báseň *Záhřada*, ktorú Zula napísala, keď ju nacisti počas vojny väznili v ženskom krídle známej gestapáckej väznice Pawiak vo Varšave. Ella s nehou v hlase Jowite vysvetlila: „Tvoja mama mi to dala v našej spoločnej cele tesne predtým, než nás rozdelili. Myslí, že to bolo v júli 1944... Odvtedy to nosím stále pri sebe.“ Sledovala ako sa Jowite pohybujú pery, keď mlčky čítala slová, ktoré Zula napísala pre Ellu, peknú dospievajúcu židovskú dievčinu, kvôli ktorej riskovala nielen svoj život, ale celej svojej rodiny. Pre Ellu, plavovlasé modrooké dieťa, ktoré Zula prijala ako svoje vlastné. Dojímavé verše napísala vo veľmi turbulentnom období, keď sa k Varšave približovala Červená armáda a nacisti sa rozhodovali, ktorých väzňov popravia ako prvých, aby sa zbavili čo najviac svedkov svojich zverstiev. Zuline starostlivo volené slová v básni naznačovali, že tie dve sa počas svojho trpkého väznenia veľmi zblížili. Keď Ella tú báseň čítala po toľkých rokoch spoločne s Jowitou, ako vlna ju zmietli intenzívne pocity a Jowita to zakrátko cítila rovnako. Sedeli plece pri pleci a hľadali do minulosti. „V objatí sme sa skláňali nad tým papierikom a odrazu sme sa obe rozplakali... V tej chvíli akoby sa reštaurácia rozplynula. Nesedeli v nej žiadni elegantne oblečení hostia, ktorí na nás vydesene civeli... Dokonca tam nebol ani Romek... Bolo to, akoby sme sa skutočne stretli až v tom okamihu a vojna nám znovu dýchala na krk...“ spomínala Jowita neskôr na tie chvíle.

Dodala, že Romek, ktorý počas vojny prešiel viacerými koncentračnými tábormi, si zachoval chladnú hlavu a správal sa stoicky. „Pokojne prečkal prvotný výbuch emócií a popritom láskavým hlasom ubezpečoval znepokojených spolustolovníkov, ktorí chceli privolať pomoc, že všetko je v poriadku. Podal nám pohár vody i papierové vreckovky, zaplatil za večeru a vzal nás na poschodie do ich hotelového apartmánu. Priveľa si z toho večera nepamätám, len to, že to bolo veľmi intenzívne

a Romek sa o nás po celý čas staral, kým my dve sme sedeli a tuho sa objímali ako deti ukryté v protiletectvom kryte. Keď Romek tej noci sedel a počúval ďalšie podrobnosti príbehu, o ktorom si myslel, že ho pozná, dospel k istému rozhodnutiu – pozoruhodný príbeh Zuly a Elly treba vyniesť na svetlo sveta. Už sa o to v minulosti raz pokúsil a pozval k nim domov akéhosi novinára. Výsledný štvordielny článok však neobsiahol príbeh do takej hĺbky a detailov, aké si zasluhoval. Ich príbeh bol drámou o odvahe a láske, sebaobetovaní a dôvere. Rozprával aj o niektorých z najhorších hrôz druhej svetovej vojny a hrôz holokaustu. Hlavní hrdinovia tohto príbehu toľko riskovali a toľko stratili! Bolo nesmierne dôležité – kvôli tým, čo prežili a kvôli ďalšej generácii, Romekovým a Elliným deťom a Jowitinmu synovi, aby príbeh nezomrel spolu s dvoma ženami, ktoré pred Romekom sedeli a ronili trpké slzy nad krehkým útržkom papiera, ktorý sa raz premení na prach...

